

Improviserad nyttopolska

på Dalarnas "jamsession"

Det är full zigenarextas bland spelmännen i Bingsjö by, och man spelar för ro skull med Mats Arnberg som en av stämmorna medan inspelarna gör en paus. Här har Björn Berg fångat några av spelmännen. Professor Carl Allan Moberg, nederst till höger, lyssnar belåtet. Överst Knis Karl, som väcker upp byn med vallåtar på horn.

Hednisk nyttomusik samlas på stålband vid spelmansträff

Från Dagens Nyheters utsända medarbetare

LEKSAND, fredag.

Det är inte bara Gärdebylåten som gäller! Hundratals bandinspelningar av svensk folkmusik sådan den gått i arv genom generationer har under den här veckan tagits upp i Dalarna av Musikinstitutionen i Uppsala och Radiotjänst gemensamt. I avlägsna byar har självlärdas spelmän och sångare trummats ihop, och gårdarna har fyllts med levande och frisk musik, som nu är konserverad för framtida behov och studieändamål.

Självt satt jag på kvällen i Leksand och pratade med Knis Karl Aronsson, hembygdsgemenskapens ordförande, och beklagade att jag inte fått höra spelmanstämman på söndagen.

— Kom med till Bingsjö då, sa Knis Karl, där är det musik i kväll, jag ska bara hem efter fiolen. Vi körde till Tibble, där Knis Karl

utrustade sig med fiol, kohorn och spilopipa, och det är inte för litet sagt att han var glad som en spelman åt att komma i väg de sju milen upp i Rättviks finnmark, där de andra musikanterna var, tillsammans med Sveriges ende professor i musikhistoria och Radiotjänstbilen.

— Det är konstigt att det har tagit så lång tid att få upp intresset för äkta svensk folkmusik, trots att Zorn började dra fram den redan 1907, tycker Knis Karl, som berättar att 1951 kom engelska BBC och samlade en mängd av Dalarnas fäbodmusik och var kolossalt imponerad av den. Självt har han lärt fiol av morfar och vallåtar av mormor och är en drivande kraft i Leksands spelmanslag. Han tänker sig en möjlighet att samla inte bara musikforskare, utan också musiker och kritiker till en dalastämman en vacker dag, och varför inte studera också den skotska folkmusiken litet närmare, som säkert är starkt besläktad med vår — allt i syfte att få denna uråldriga musik att tas på allvar och inte bara betraktas som ett lustigt tidsfördriv med bolltofsar vid knäna.

Det är skumt när vi kommer upp i byn, som ligger högt som den gamla fäbodvall den är. En ny väg, som inte står på kartan än, leder sedan i fjol vidare till Alfta. Det är en obeskrivlig stämning på tunet, där Radiotjänsts inspelningsbil brummande står och laddar upp, det tränger ut fiolspel från köket, där spelmän står och övar sig, det ränner kvinnfolk med porslin mellan husen, och vid farstubron sprutar brandliljorna eldkvistar i skymnin-

Pål-Olle ser mest ungersk ut av alla spelmännen, och det är han som gör de finaste krusen.

en. Man ser från Pekkosgården ner över Bingsjö kapellby i Rättviks finnmark nära hälsingegränsen, med blånande berg och nytända stjärnor.

Det är paus i inspelningen, och professor Carl Allan Moberg tar en rök och berättar att han tillsammans med Mats Arnberg i Radiotjänst och sin assistent, tonsättaren Bengt Hambræus har lagt upp denna turné för att komplettera vad man redan har i Musikhistoriska institutionens samlingar. Särskilt vill man koncentrera sig på de gamla vallåtarna från Älvdalen, som man bäst söker i Transtrand.

Nyttomusiken den äldsta

— Själva nyttomusiken är säkert den äldsta, vi kan gott kalla den hednisk, säger professor Moberg. Vallåtarna tjänade ju ett bestämt ändamål som nyhetsförmedling mellan folket i vildmarken, och man hade sin överenskomna kod. Men det finns ju många varianter, och ofta är nyttomusiken vokaliserad som orientalisk sång. Vi vill veta mer om miljön, traditionen, människornas asikt om hur de lägger rösten, ja, vilka grimaser de gör när de sjunger.

Dansmusiken är ju också en nyttomusik, repertoaren är stor, låtarna aldrig riktigt lika ens ner till den avskalade melodin. Men utom det klangliga elementet, den harmoniska grunden, kommer själva utförandet, hur låten spelas och varieras. Här i familjen Pekkos har det funnits en berömd spelman, Pekkos Per Olsson, som är legendarisk som Hjort Anders lärofader.

Det började bli svalt ute, och vi går in i stugan. Stora salen har målade gröna lundar på tapeterna, knubbiga pelargonier i fönstren och rödbrokiga inbyggda skåp. Här brinner en kubbrasa i hörnspisen och ljus på bordet. Fru Pekkos tänder dock det elektriska ljuset i spinnrockshjulet, som tycks vara det moderna Dalarnas gammelmatur, medan stora fat med härliga knäckebröds-smörgåsar bjuds kring till kaffet.

och musikprofessorer, tonsättare, radiomän och tekniker förfriskar sig. Men sedan släcks det, och Björn Berg försöker förtvivlad teckna i brasljuset. Kvällens duo är Pekkos Gustav, en av gårdens söner, och Pål-Olle, som egentligen heter Olle Dyrsmeds från Lerdal. Den länge, ljuse Pekkos Gustav spelar låten, och den svartmuskige Pål-Olle, som har mycket av ungerskt utseende och temperament, improviserar stämorna, precis som zigenarna gör. Mikrofonen släpps på, man spelar Bingsjöpolskan och flera gånglåtar och flera polskor, och man trampar i takt med krusen. Professor Moberg sitter i högsätesbänken och lyssnar och njuter, men efter en sju-åtta inspelningar är spelmännen trötta, och vi går ut på gården och låter banden spela baklänges — det låter utmärkt. Stampet har kommit med ibland, och den som lyssnar riktigt noga kanske t. o. m. kan höra elden spraka i spisen.

Vallhornen sänder meddelanden

Knis Karl blir nu ivrig och går efter sitt kohorn för att lära mig vallåtarna. Den som han lärde av mormor, hur man frågar från fåbodvall till fåbodvall om de har sett en bortsprungne ko och hur man svarar att man har hittat den:

"Sök int mer, sök int mer, kon är här." Han läser utöver den mörka byn så han får kyrkängelskinder och håller så fint i hornet. Han väcker hundarna, de börjar svara honom med skall från flera gårdar.

Det spelas igen med förstämnd fiol, klangfullt och fint. Men plötsligt är Pekkos Gustav trött, drar stråken tvärs över alla strängarna och vill inte ha något mer upptaget.

"Det spelas hela natten . . ."

— Då spelar vi för ro skull, säger någon. Och plötsligt står där fem spelmän i skjortärmarna med fioler under hakan, och en av dem är Mats Arnberg själv, och det spelas polskor, så man önskar det vore dans, för det är inga fina lyssenpolskor, som det också finns på varje god spelmans hundrafaldiga repertoar, utan riktiga nyttopolskor med mycket svaj och stamp. Vem som spelar själva låten kan man inte riktigt uppfatta, men den krusas och förstärks och byggs upp på ett strålände sätt. Och man grubblar här i finnmarksgården över att inte mer svensk ungdom kommit underfund med att man inte behöver spela jazz för att improvisera och ha roligt. Det här är precis samma sak, fast det inte är negermusik och inte trumpet — det är nordisk musik spelad alltid på gehör av de mycket musikaliska, och på fiol. Det är svettigt, smittsam extas, och synd att bryta upp redan vid 1-tiden, ty, som det står i visan, "det spelas hela natten".

Hur mycket har inte dragspelet dränkt av allt detta med sina billiga klanger? Lyssna och hör när Radiotjänst kommer med sin folkmusik! Den lever än, och den har framtiden för sig vid sidan av både jazzen och konsertmusiken. Och försök höra efter om spraket från brasan kom med på bandet från Bingsjö!

Pål-Olle i en annan attityd.